

Napsali Josef Kodíček, Jarmil Krecar, S. K. Neumann a Arne Novák

(E*forum, 28. 12. 2021)

Robert Saudek se narodil roku 1880 ve středočeském Kolíně, zemřel v roce 1935 v Londýně. Odhlédnuto od dalších oblastí Saudkova působení (zejména novinářiny, diplomacie a grafologie), literárněhistorický osud jeho díla je tristní, a platí to pro všechny možné (jazykové či národní) okruhy, které připadají v úvahu: vedle českého také pro německý, holandský či anglický. Stranou literárněhistorické reflexe dlouhodobě zůstává Saudkovo dílo dramatické (počínaje aktovkami z triptychu Drama duše dětské, jež byly v roce 1903 inscenovány v pruských divadlech, ale i na české a německé scéně pražské, až po hru Osud. Pátá symfonie, provozovaná v roce 1934 v Anglii, Německu i v Čechách). Stejně je tomu v případě jeho tvorby prozaické – včetně série předválečných románů Und über uns leuchtende Sterne..., Dämon Berlin (oba 1907), Mikado (1909), Der entfesselte Riese a Die Spielerin (oba 1910) – a literárněkritické. Ta vedle řady kratších recenzí z období Saudkovy spolupráce s redakcemi pruských deníků (a od roku 1908 např. také budapeštského Pester Lloyd) čítá kupříkladu pozoruhodný sedmidílný soubor rozborů nadepsaných Čeští spisovatelé v zrcadle grafologie (Přítomnost, 1927), v němž Saudek nad rukopisy Jana Herbena, Fráni Šrámka, Jiřího Wolkera, Jaroslava Hilberta, Jaroslava Haška, Františka Langera, Vladislava Vančury a Karla Čapka zúročil své úsilí o „vědecké“ domýšlení grafologické tradice.

I tyto mezery v literárněhistorickém povědomí by měl dílem zacelit projekt *Robert Saudek. Trasy písma*, řešený za podpory Grantové agentury České republiky od 1. 7. 2021 v Institutu pro studium literatury. V té souvislosti předkládáme trojici textů, jež v roce 1921 reagovaly na českojazyčné vydání Saudkova románu Diplomati (Praha, F. Borový, edice Žatva). Na úkor jiných reflexí (Václav Tille, Venkov, 28. 6. 1921; J. O. Novotný, Lidové noviny, 20. 10. 1921 /pod názvem Románová skrývačka;/ Miloslav Novotný, Národní listy, 2. 12. 1921 /pod názvem Román-hříčka a román-dokument;/ Karel Sezima, Lumír, 19. 1. 1922; již dříve bylo lze v pražském německojazyčném tisku číst referáty o německém vydání /München, Drei Masken Verlag/, srov. Richard Katz, Prager Tagblatt, 17. 4. 1921; Oskar Senski, Prager Presse, 14. 6. 1921) volíme texty **Josefa Kodíčka** (Tribuna, 19. 6. 1921; uvádíme z něj ovšem jen úvodní partii, ukázky profilů světových státníků, které recenzent ke svému komentáři připojil, nereprodukuje), **Jarmila Krecara** (Moderní revue, 8. 7. 1921) a **S. K. Neumanna** (Červen, 21. 7. 1921), které dobře – ať už s určitým porozuměním, nebo naopak (v Krecarově případě) naprosto odmítavě (ba s antisemitskými ostny) – ozřejmují základní nastavení Saudkova románu. Je přitom příznačné, že ani jeden

z recenzentů nespojil Saudkův nový prozaický počín s jeho staršími, předválečnými německojazyčnými romány: pouhé tři roky po válce referenční horizont pisatelů tuto kontinuitu už zjevně postrádal.

*Trojici recenzí Diplomátů doplňujeme ohlédnutím Ahasver, jež Saudkovi po jeho smrti v dubnu 1935 věnoval **Arne Novák**, odraziv jej od úvodního dvojverší Heinovy básně Gedächtnisfeier.*

mt

Josef Kodíček: *Diplomati*

Robert Saudek, nemýlím-li se kolínský rodák, jenž působí žurnalisticky v Haagu, vydal právě česky, německy a holandsky obsáhlý román, čerpaný z důvěrného styku s haagským rakousko-uherským vyslanectvím v době válečné. Jest to jedna z nejzajímavějších knih, jež u nás v posledních letech vyšly. Nebudiž to považováno za lehkomyšlný soud, řeknu-li, že přední vlastností tohoto díla jest, že jest napínavé. U nás v literatuře se rozmohlo ponětí, že napínavost literatury jest již o sobě něčím méněcenným a že pravou hloubku a sílu má dílo, které se topí jen v abstraktních teorématech. To jest velká chyba. Literatura má být vedle vážnosti také napínavá. Jinak ztratí hlavní souvislost se životem, jak už se také děje. Napínavost nemá a nemusí býti nepřátelská vnitřní hodnotě, život sám jest také napínavý.

Nechci na tomto místě rozepisovati se o estetické ceně Saudkova románu. Snad není z děl ryze estetického řádu. Nemá-li však plné výše umělecké a temné hloubky myslitelské, jest nadána životní zralostí, zkušeností i znalostí; jest to kniha velmi ostrého psychologického vidění, značného materiálu životního a nepostrádá i delikátnosti. Snad to jest delikátnost životní, a nikoliv básnická a formová. Ale již ta jest statkem nikoliv obyčejným. Autor není naivním prožívačem života. Na každé stránce jest zjevný žurnalista, prošlý mnohým ohněm: člověk bystrý a chytrý spíše než bezprostřední tvůrce. Člověk však otevřených a vnímavých smyslů, proto také psycholog a soudce.

Dílo Saudkovo jedná v době válečné, v Haagu. Ústředními osobnostmi jsou starý rakouský vyslanec a mladá Češka, dědička tradic českobratrských, Marie Psancová. Kolem těchto silných osobností dokonává se rozpad staré říše. Starý vyslanec jest ze vzácných rakouských úředníků a šlechticů, kteří ve svém prostředí neztratili schopnosti vidění a souzení; jest to muž veliké skepse a něhy, s rysy takřka geniálními. Nenávidí šíleného krvavého běsnění válečného a vidí, že jeho stát jest nezachránitelně ztracen. Člověk vnitřní, žijící duševně, a nikoliv řády a kariérou. Něco z voltairiánských abbé jest v tomto krásném lidském exempláři.

Ještě podrobněji a plněji jest vykreslena postava Marie Psancové. Česká dívka, s hrdou a jemnou životní vůlí, v níž snoubí se staré tradice odboje, vychované učitelem

Křepelců, s velikou inteligencí ducha a citu.

Mezi těmito dvěma lidmi odehrává se tichý, takřka nevyslovený román. Autor právě v něm prokázal nejvíce svůj takt. Bez velikých slov a pouhým nadechnutím jest tu vylíčena blízkost lidí, v níž jest jemně smíšen a setkán Eros i Charis. Láska a oddanost. Do poslední chvíle není jisto, o který z těchto citů tu běží.

Ostatní osoby – až na přítelkyni vyslancovu a zamilovaného knížete a moudrého Číňana – jsou obrazem ostré kritiky. Keřasové, býčí vojáci, idiotští podlézavci tvoří společnost, do její[ch]ž rukou bylo svěřeno Rakousko.

Hlavní silou autorovou jest psychologie. Psychologie velmi konkrétní a velmi pozemská, jež nerada se ztrácí v hlubinách člověka. Zde využil autor nového prostředku stavebního. Nemaje dosti plochy, aby mohl vylíčiti romanopisně veliký souhrn postav, které zasahovaly do válečné doby, a ježto více než o normální román šlo mu o charakteristiku doby a odhalení těch, kdož na ni měli největší vliv, vypomáhá si *grafologií*. Nemá tu býti zamlčeno, že tato výpomoc jest z kompozičního hlediska opravdu jen výpomocí z nouze. Ale v ní jsou nejbystřejší partie díla. Psychologické portréty takřka všech nejvýznačnějších osobností světové války jsou tu grafologickou cestou kresleny virtuózním psychologickým žurnalismem. Saudek nesleduje cesty vídeňského grafologa Schermanna, jenž docílil podivuhodných výsledků inspirací a jakýmsi jasnoviděním. Jest daleko sušší a vědecky přesný. Psychologické analýzy, jež tu jsou podány, jsou namnoze rázu definitivního. [...]

Jarmil Krečar: [Diplomati]

Nebýti vážného tónu, mohlo by se zdáti, že šlo o jakýsi válečný pamflet Robertu Saudkovi v románě *Diplomati* (Praha, F. Borový), jímž současně obmyslil tři literatury. České umění zřejmě ukazuje frazeologii, výrazy, germanismy, ano i větami beze smyslu, že práce byla původně napsána německy. Měla by míti název pouze „Diplomat“, neboť obsáhlý, ač bezobsažný děj naplňuje diagnózy a prognózy starého rakousko-uherského vyslance v Haagu o průběhu, výsledcích a důsledcích světové války, které čerpá výhradně – z grafologického studia státnických autografů. Byl by oprávněn též název „Diplomatova svěřenka“, podle modropunčochové literatury, jejíž líbeznou ušlechtilostí se tu žije a dýchá, neboť poloslepý vyslanec si přibere k spolupráci jakousi vzornou Češku z emigrantské rodiny, již zasvětil do svého umu, již odříkavě miluje a jíž odkáže své jmění, jak před ním učinila jeho přítelka, jež mu ji zaopatřila. Čte-li se kauzální souhrn světového dění, pochycovaný touto grafologickou stanicí haagského vyslanectví, takměř humoristicky, mají-li posudky o mocnářích a státnících příchutí kavárenské fámy, zaráží, jaká zpatlaná představa se předkládá domácím i cizím čtenářstvu o Češích, o národní povaze, o dějinné tradici a politickém smýšlení za války. Autor v Čechách zdomácnělý má o českých věcech znalosti tak pohádkové jako Shakespeare v XVI. století, a ještě je přebarvuje německo-židovským nazíráním. Kde se zmiňuje o Masarykovi a jeho poměru k národnímu celku

(s. 362, 385, 392), lze pochybovat, že jde jen o zkreslení, zaviněné nepochopením nebo pouhou nevědomostí. Grafologická důmyslnost s telepatickými úkazy, šarlatánské pomíšení dějin s žurnalistickými klepy, řemeslná literárnost s posteriorní „ideologií“, neostyšná, všeho zneužívající chtivost senzace činí z této práce rázovitý produkt určité plemenné odnože, která onde vyrábí pálenku, zde literaturu, obé stejné jakosti, účelu a významu.

S. K. Neumann: [Diplomati]

Jsou romány, které při dnešní nestejněmí úrovni čtenářstva možno doporučit jako dobrou populární četbu, ač o jejich slovesně umělecké kvalitě nelze téměř mluvit. Jsou dělány, aby bavily, poučovaly, povzbuzovaly, aniž snaží se hrubým choutkám průměrného hltáče knih (častěji: hltáčky knih) činit větší koncese než vkusno. Jsou to romány spíše chytré než umělecké, ale přesto mají dnes své přechodní poslání, vyhovují svému účelu, aniž kazí.

Diplomati patří k tomuto druhu, a vynikají dokonce v něm, protože neholdují obvyklým racionálním, náboženským, politickým, sociálním nebo mravním předsudkům, nýbrž v ideovém směru mají pěknou, byť nikoli právě revoluční, byť poněkud i opatrnou, moderně světoobčanskou úroveň.

Nechci psát estetického rozboru tohoto románu; z hlediska slovesně uměleckého dospěl bych nutně k úsudkům zcela negativním. I když připustím, že podnětem k tomuto románu byly autorovi jeho vlastní zkušenosti jednak z diplomatického života, jednak z grafologického studia, nemohl bych nevidět pohodlnosti tvárního postupu, papírovosti hlavních hrdinů, dutého zvuku etických momentů. Autor za války mnoho viděl a slyšel ze života, který líčí; jeho postřeh skutečnosti je bystrý a nebojácný. Pokud o tyto věci se opírá, stojí na pevné půdě a kreslí dobře; jakmile však vezme na pomoc svou obraznost a setkává imaginace, vlastní román, liší se právě jen svým decentním vkusem od kýčarů necudných a tlachavých, jichž máme dnes tolik.

Ale zdá se, že i autoru běželo spíše o dobrý mezinárodní artikl, v němž by uplatnil své zkušenosti, než o umělecké dílo. Poněkud opatrný, hodně chytrý, povahou Evropan, pronešl, neodloživ rukaviček „dobře vycíleného“ člověka, všeobecně přístupný soud nad dnešní světovou diplomacií, shledal ji velmi lehkou na vážkách spravedlnosti a z chmurných mračen válečných ukázal - velmi opatrně sice - směr, ve kterém možno čekat spásu: *Rusko*. Jeho charakteristiky jednotlivých státníků, spíše chytře zkomponované ovšem než originelní, mohou v rámci této knihy vykonati kus tiché práce osvícenské a osvoboditelské, třebaže chytrost autorova nedopustila, aby se mužněji vyrovnal s Masarykem a neuhnul před Leninem.

Průzračnost celého románu poskytuje věru příležitost, aby na něm mohly být s čítankovou jasností demonstrovány záporné i kladné soudy o všech jeho stránkách: když knihu přečteš, jaksí naráz máš autora celého jako rozpitvaného na dlani; ale to by

byla tak dobrá úloha pro profesora. Stručný můj referát chce jen tento román přes všechny nedostatky doporučit: jen jej dejte dál, ať se čte, nic nezkazí a ledakdes může prospěti, není z ducha maloměstského a prostou mysl chytí i zaujme pro myšlenky vyššího řádu, než na jaké jsou zvyklí čtenáři naší oficielnější a rozšířenější (díků obchodnické horlivosti autorské i nakladatelské) literatury.

Arne Novák: Ahasver

Obávám se, že se dnes při pohřbu československého novináře a grafologa světového Roberta Saudka naplní melancholické verše jiného židovského emigranta: „Keine Messe wird man singen, / keine Kadosch wird man sagen.“ Umírají-li dobrovolní vystěhovalci v cizině, pro niž se rozhodli a odkud přece trvale touží po ztraceném domově, bývá jejich odchod z přechodného jeviště do věčného mlčení dvojnásobně smutný. Nad rakví mimo oficiální hosty, zdrženlivě zdvořilé, stojí jenom lhostejní cizinci, a slova rozloučení, ať náboženského, ať civilního, v jazyce, který nebyl nebožtíkovou mateřštinou, zaznívají spíše jako korektní formule než jako pozdravy nebo jako modlitby. A pak se zavře bezedný hřbitov neb hltavé kolumbárium lhostejně a samozřejmě nad jménem, jež pro mimojdoucí jest a zůstane prázdným zvukem.

Robert Saudek, tiskový úředník naší legace v Londýně, byl Čechoslovák, ale to jest přece jenom státní příslušenství. Kterému národu náležel však rodák J. S. Machara a Ot. Fischera, jenž byl stejně doma v Londýně a v Haagu jako v Berlíně a jenž psal se stejnou samozřejmostí anglicky a německy jako česky? Dokud žil ve své vlasti, cítil se v galutu a hledal odtud cestu do svobodného světa; toto úsilí, stejné jako snaha zakrýtí a nahradit nedostatky pravidelného školského vzdělání, znepokojovaly jeho mladost, trpící zřejmě komplexem méněcennosti. Jako pro většinu českého židovstva v předchozí generaci bylo i pro Roberta Saudka Německo pravou výpadní branou do světa; ctilo jej,[že] se nikdy neponěmčil a že se netajil svým názorem o přechodnosti a zprostředkujícím smyslu tohoto svého pobytu a působení v Německu.

Tak jsem ho poznal před 34 lety v Berlíně, když přisedl po obědě k nám, Ladislavu Hofmanovi a ke mně v kterémsi kavárně Pod Lipami a zapředl nás do živého a zábavného hovoru. Z nás by se nebyl nikdo nadál, že mluvíme s budoucím spisovatelem. Byl nabit naléhavou praktičností a snažil se nás snést z oblak filozofie a z kvetoucích horských lučin básnictví do nížin dámského konfekcionářství a skutečně se mu podařilo zavléci nás hned po číšce černé kávy před výkladce několika módních závodů. Ale byl zajímavý a opravdový, a nevězelo v tom jenom krajanství, co nás udržovalo v jeho společnosti. Shodli jsme se však s přítelem v tom, že pod celým Saudkovým chováním se skrývá kus nejistoty a že jeho stálý chvat maskuje tento základní rys bystrého a vzdělaného muže.

Nevěnoval jsem valně pozornosti jeho prvním literárním úspěchům, ač mně bylo jasno, že vítězství jeho bystrých pedopsychologických obrázků na našem divadle jest něco více než zdvořilá oplátka za propagační služby, prokázané hrám Jar. Kvapila za

hranicemi. Co jsem od Roberta Saudka četl v německé románové próze, mělo vždy příznak senzace, který mne nikdy nedovede získati pro knihu a autora, a za vši tou pololiteraturou se mně rýsoval stále v mysli obchodní horlivec, který nám v Berlíně vykládal o dámských módách zaručeně úspěšných. Leccos mne během let naladilo příznivěji pro publicistu, žijícího trvale za hranicemi. Poznal jsem jeho zajímavou rodinu, z níž starší bratr, také již zvěčnělý lékař brněnský, psával s rozhledem a vtípem o anglické literatuře a mladší sestra byla poctěna důvěrou Otakara Březiny, aniž ji, na rozdíl od tolika skutečných neb domnělých přátel, kdy ve své funkci paní Eckermannové zklamala. Po válce jsem se dozvěděl o službách, jež v Holandsku Robert Soudek prokázal české věci ve své důmyslné informační kanceláři a poznal jsem, že optoval pro zájmy Československa, dokud to bylo ještě rizikem a nebezpečím. Ostatně čítal jsem vedle jeho zasvěcených a reliéfně charakterizujících statí politických i leckterou jeho práci grafologickou a imponovala mně metodičnost i akribie, s jakou pěstoval tuto pomocnou vědu moderní charakterologie, kterou jenom mandaríni tradičního odbornictví mohou považovat za pouhou hříčku neb nedůstojné kouzelnictví. Pozdravil jsem s dosti učiněním, že se pro grafologii nadobro vzdal beletrie, v níž se nikdy nepovznesl nad literární polotvar, a že svých obsáhlých veřejných i osobních znalostí využívá publicisticky. Odcizil se zatím Německu, které mu skutečně bylo hlavně jen výpadní branou.

Tak jsme se setkali po letech podruhé. Přišel za mnou v Brně, kde konal přednášku z grafologie, aby pojednal se mnou o tom, jak by mohl, přes kusou středoškolskou přípravu, dosáhnouti na základě svých vědeckých prací akademického gradu. Litoval jsem, že na to z důvodů formálních nedošlo, ač mne osobně bylo divné, proč se po titulu shání tak usilovně muž dávno uznáný duševní elitou evropskou. Jistě to podmiňovala Saudkova vnitřní nejistota a stísněné vědomí o nepravidelných studiích, jaká střeoevropské předsudky neodpouštívají; každá možnost zapustiti kdekoliv kořeny a získati domovské právo se zdála kolínskému Ahasverovi žádoucí. Tak jsem porozuměl i Saudkovým snahám grafologickým. Jsa ve vědeckém myšlení a naukové metodě samoukem, zdůrazňoval pro jiné, ale hlavně pro sebe, význam postupu co nejpřesnějšího a heuristiky co nejopatrnější; proto se ve svém oboru, pozitivista ven a ven, bránil každé divinaci a nechtěl býti spojován s intuitivním grafologem, jasnovidcem R. Schermannem.

Sotva najdeme tedy odpověď na otázku: literatuře a vědě kterého národa náleží vlastně tato problematická osobnost ahasverská? Trojjazyčný rodák z českého Polabí, jenž si mohl recitovat s Heinem: „Wowird einst des Wandermüden letzte Ruhestätte sein?“ Konečně, žel, předčasně došel svého klidu, a snad, až grafologie bude v praktickém dušezkumu uznána za rovnocennou vědu pomocnou, dostane se jménu a snažení Roberta Saudka cti i ve světě naukovém.